

DESDE SAN PAIO DE ANTEALTARES

HISTORIA, PATRIMONIO E VIDA MONÁSTICA

Miguel García-Fernández
Ricardo Pichel
(eds.)

EDITORA
alvarellos

CONSORCIO DE
SANTIAGO

DESDE SAN PAIO DE ANTEALTARES

HISTORIA, PATRIMONIO
E VIDA MONÁSTICA

Miguel García-Fernández
Ricardo Pichel
(eds.)

Estudos dedicados a sor Mercedes, arquivista de San Paio,
e á Comunidade de Antealtares

Esta obra publícase baixo unha coedición entre o Consorcio de Santiago e Alvarellos Editora. Forma parte da Biblioteca de Divulgación do Consorcio de Santiago e da Colección Oeste de Alvarellos Editora. O desenvolvemento final deste volume enmárcase no labor de investigación e transferencia dos proxectos «HERES. Patrimonio textual panibérico. Recuperación y memoria» (Universidad de Alcalá, Ref. CM/2018-T1/HUM-10230 e CM/2022-5A/HUM-1819) e «PTGM. Patrimonio textual na Galicia medieval: prosa documental e literaria» (Instituto da Lingua Galega, Universidade de Santiago de Compostela; Xunta de Galicia, Consellería de Cultura, Educación e Universidade, Ref. 2021-CP037).

© Alvarellos Editora, 2023
Rúa de Sempre en Galiza, 4
15706 Santiago de Compostela
www.alvarelloseditora.gal

© Consorcio de Santiago, 2023
Rúa do Vilar, 59
15705 Santiago de Compostela
www.consorciodesantiago.org

Edición do volume: Miguel García-Fernández e Ricardo Pichel

© Textos: as súas autoras e autores

Ilustración de capa: Montaxe das tres columnas conservadas de San Paio de Altealtares (composición de Ángela Franco Mata). Na contracapa, as mans de sor Mercedes sobre un manuscrito devocional (fotografía de Ricardo Pichel).

Deseño e maquetación: Paula Cantero

Impresión: Podiprint

ISBN [Alvarellos Editora] 978-84-18567-46-9
ISBN [Consorcio de Santiago] 978-84-16753-85-7
Depósito Legal C 1587-2023

Calquera forma de reprodución, distribución, comunicación pública ou transformación desta obra só pode ser realizada coa autorización dos seus titulares, agás excepción prevista pola lei. Dirixase a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) se precisa fotocopiar ou escanear algún fragmento desta obra.

ÍNDICE

Limiar

Miguel García-Fernández e Ricardo Pichel9

Unhas verbas en lembranza de sor Mercedes

Almudena Vilariño Periañez (madre abadesa)
e Comunidade de San Paio de Antealtares17

San Paio de Antealtares: un mosteiro atípico da Galicia medieval

(ss. IX-XV)
Francisco Javier Pérez Rodríguez.....19

Señoras y generales: la fundación del monasterio femenino de San Paio de Antealtares y sus relaciones con la Congregación de San Benito

Concepción Burgo López51

A documentación de San Salvador de Sobrado de Trives

máis alá do ASPA: achega para unha nova edición

da súa colección documental

Miguel García-Fernández e Ricardo Pichel89

Actas de Visitas pastorales del siglo XVII a la parroquia

de Sobrado de Trives, priorato de Antealtares

Miguel Ángel González García123

<i>La creación de cotos jurisdiccionales por los monasterios reformados: el fuero del coto de Lobás de 1536</i>	
Rodrigo Pousa Diéguez	149
<i>As fundacións efémeras. Mosteiros e 'casas de monxas' como lugares de retiro de donas na Galiza do século XII</i>	
Víctor Rodríguez Muñiz.....	187
<i>Aldonza, la condesa suicida. ¿Una microhistoria de finales del siglo XV?</i>	
Carlos J. Galbán Malagón	247
<i>Monjes y devociones: las comunidades de benedictinos y de bernardos como centros de espiritualidad y de difusión de devociones populares</i>	
Domingo L. González Lopo	295
<i>Las columnas con efigies de los apóstoles procedentes de San Paio de Antealtares. Propuesta para un montaje en 3D</i>	
Ángela Franco Mata	333
<i>Archivos y bibliotecas monásticos ante la Desamortización: el caso del monasterio de Cornellana</i>	
Clara Elena Prieto Entrialgo	379
<i>Memoria epigráfica de abadesas benedictinas de Oviedo: San Pelayo y Santa María de la Vega</i>	
Alfonso García Leal	417
<i>Hablando con sor Mercedes</i>	
Enriqueta López Morán	439
<i>Tabula gratulatoria.....</i>	445

A DOCUMENTACIÓN DE SAN SALVADOR DE SOBRADO DE TRIVES MÁIS ALÁ DO ASPA: ACHEGA PARA UNHA NOVA EDICIÓN DA SÚA COLECCIÓN DOCUMENTAL¹

Miguel García-Fernández²
Ricardo Pichel³

¹ Este traballo enmárcase dentro dos proxectos de investigación «HERES. Patrimonio textual ibérico y novohispano. Recuperación y memoria» (Universidad de Alcalá, Ref. CAM 2018-T1/HUM-10230; IP. R. Pichel) e «PTGM. Patrimonio textual na Galicia medieval: prosa documental e literaria» (Instituto da Lingua Galega, Universidade de Santiago de Compostela; Xunta de Galicia, Consellería de Cultura, Educación e Universidade, Ref. 2021-CP037; coords. R. Mariño Paz, E. Moscoso Mato, R. Pichel e X. Varela Barreiro).

² Universidade de Santiago de Compostela / Instituto de Estudos Galegos Padre Sarmiento (CSIC-Xunta de Galicia). Correo-e: miguelgarciafernandez88@gmail.com / miguel.garcia-fernandez@iegps.csic.es.

³ Universidad de Alcalá / Instituto da Lingua Galega (Universidade de Santiago de Compostela). Correo-e: ricardo.pichel@uah.es.

O Arquivo de San Paio de Antealtares (ASPA) constitúe un auténtico «arquivo de arquivos». De feito, entre o rico patrimonio documental que conservan os muros monásticos de Antealtares destaca o seu fondo de pergamiños medievais, cuxa procedencia se sitúa nun bo número de pequenos mosteiros femininos –aos que cómpre engadir algúns masculinos– que foron suprimidos a finais da Idade Media no marco da Reforma monástica promovida polos Reis Católicos para o vello reino de Galiza e O Bierzo (García-Fernández e Pichel 2023). Entre eles podemos sinalar o caso do mosteiro bieito feminino de San Salvador de Sobrado de Trives, situado na actual provincia de Ourense, mais nos territorios aurienses aínda hoxe pertencentes á diocese de Astorga.

Xunto con San Pedro de Ramirás –mosteiro igualmente bieito–, San Salvador (logo Santa María) de Ferreira de Pantón –mosteiro cisterciense– ou Santa Clara de Santiago –xa no ámbito das ordes mendicantes que triunfaron na Baixa Idade Media–, a comunidade de San Salvador de Sobrado de Trives conforma unha das institucións monásticas femininas mellor documentadas da Galiza medieval. De feito, as referencias documentais rexistradas superan os 400 instrumentos; e deles, máis da metade foron editados por Antonio Martínez Sáez (1989) na súa tese de doutoramento. Noutros casos, este investigador limitouse a recoller os rexestos ou resumos realizados en Época Moderna para coñecer o contido de determinados pergamiños medievais, atendendo tanto ao deterioro de varios deles como ás perdas que tiveron lugar ao longo dos séculos e que provocaron a desaparición –ou aínda non localización– doutros. Non obstante, cómpre sinalar que investigacións recentes están permitindo identificar algúns documentos de Sobrado

O PRESENTE VOLUME recolle os traballos sobre historia, patrimonio e vida monástica que unha ducia de investigadores queren ofrecer á Comunidade de San Paio de Antealtares e, nomeadamente, a quen foi a súa arquivista durante moitos anos, sor Mercedes, responsable, en boa medida, da catalogación, conservación e apertura á comunidade investigadora do arquivo monástico de Antealtares.

Ao longo destas páxinas reconstrúese a historia do mosteiro desde a súa etapa medieval como comunidade masculina até a súa refundación como mosteiro bieito feminino en 1499, mais tamén se ofrecen outras achegas sobre o seu patrimonio artístico, a complexidade do monaquismo feminino na Galicia medieval ou a relixiosidade popular impulsada por bieitos e bernardos. Entre outros temas, salientase, ademais, a riqueza do patrimonio documental conservado en Antealtares, así como tamén o alleado deste auténtico «arquivo de arquivos» mais igualmente fundamental para reconstruírmos a historia de institucións galegas como San Salvador de Sobrado de Trives ou asturianas como San Salvador de Corniana.

EDITORA
alvarellos

CONSORCIO DE
SANTIAGO

ISBN 978-84-18567-46-9

